

ACC. N:R M. 14271: 1-13.

Landskap: Småland Upptecknare: G. A. Hartman, Vissefjärda
Härad: S. Möre Berättare: " " "
Socken: Vissefjärda Berättarens yrke: folkl. all. ämne
Uppteckningsår: 1957 Född år 1888 i Vissefjärda

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Religiösa inslag i heminredningen.

S. 1-13.

LUF 106

ACC. N:R M. 14271:1

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

RELIGIÖSA INSLAG I HEMINREDNINGEN. (LUF 106).
=====

Luf 106

Att en del detaljer i heminredningen med religiös anstrykning på något sätt fanns i de gamla herrgårds-, bonde- och backstuguhemmen är tydligt, liksom sådana fortfarande finnes, fast ännu mera sporadiskt än tidigare. Mest rörde det sig om tavlor, träsnitt och oljetryck, men även i form av skulpturer t. ex. i gips samt krucifix. Jag har inventerat mitt minne för att få fram ett svar på frågelistan 106, vilket dock kommer att bli allt annat än fullständigt.

Att börja med mitt hem samt andra anhörigas och grannars, så fanns i mitt föräldrahem knappast något, som jag kan anteckna. ^eViske hade dessa försvunnit, innan jag gjorde mitt inträde. I min morfars hem - han hette Nikolaus Svensson samt bodde i Eringsboda socken i Blekinge - minns jag särskilt två tavlor av färglagd träsnittstyp. De föreställde Mannens åldrar och Kvinnans åldrar, ett slags konstverk som förekom i en hel del hem, särskilt hos bönderna, troligen inköpta på marknaderna.
1.

ACC. N:R

M.

14271:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Att anse tavlorna i fråga som religiösa måste man väl, då tendensen var, att man ville framställa en människas vandring från vaggan till graven, alltså hennes korta jordeliv, samt peka på det slutliga målet: förintelsen och lära människan att ständigt ha detta i minnet. Åldrarna framställdes som en livspyramid, varvid födelsen och döden var början och slutet samt höjdpunkten de 50 åren, då man och kvinna stod på pyramidens högsta topp. Intervallerna mellan "trappstegen" var 10 år, således 0-10-20-30-40-50 uppåt från vänster samt neråt till höger 60-70-80-90-100. Vid varje bild fanns en vers som förklaring till bilden. Man framställde således nederst barnet i vaggan, vid 10 år gossen eller flickan lekande, vid 20 giftermålet osv. samt nederst vid pyramidens slut till höger 100-åringen liggande på dödslägret. Män resp kvinna var klädda i enlighet med modet, då tavlorna hade tillkommit, vilket jag anser ha varit av kläderna att döma på angivna tavlor omkring början eller mitten på förra seklet. Jag var ofta som barn på besök hos min morfar i hans hem i Mörkamåla i Eringsboda, där han levde som undantagsman, då han tidigare hade ägt och brukat hemmanet. Han var alltså bonde. Då han själv var snickerikunnig, hade han tydligen med egen hand förfärdigat ramarna.

2.

ACC. N:R M. 14271:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som var gjorda av björk samt betsade (tydiligen med s.k. skedvatten)
ljusröd-bruna samt polerade.Så fort jag lärt mej läsa, studerade jag de
två tavlorna med undran samt, när jag hunnit till steget 100, med skräck.
Vart ifrågavarande tavlor kom sedan, är mej omöjligt att omtala, men då
morfar samt sedan morbror Nils, med vilken morfar sammanbodde, dött, hölls
auktion efter dem, så de hamnade väl till slut i bygden hos någon, som
inte hängde upp dem på väggen utan slängde undan dem på en skräpvind.
Men det skulle ha varit min högsta önskan att nu ha varit ägare till
tavlorna i fråga som ett minne efter dessa mina anförvanter, då jag i
så fall skulle ha hängt dem över den gamla allmogekista, som ägts av min
morfars far, bonden o. kyrkvärden i Mörkamåla, Eringsboda, Sven Svensson,
och som jag förvärvat av min mor 1931. Denna kista, som bär årtalet 1852,
är nog närapå årsbarn med de två omnämnda "ålderstavlorna".

Vår närmaste granne i Fågelsjö, Vissefjärda sockens västligaste del,
som än i dag benämnes Kåraböket, hette Olof Petersson, bonde och likkist-
snickare samt vagnmakare m.m., hade tavlor med religiöst motiv. Det var
små tavlor, cirka 30x20 cm, och var ett slags litografier i brunröd ton.
De föreställde Jesus på korset, på väg till Golgata osv. samt liknade
3.

3.

något Durers kopparstick. Tavlorna satt inom glas och ram, den senare var hemmagjord av björk samt betsad o. polerad. Dylika tavlor såg jag också på andra ställen i bygden men endast hos bönder, ej i backstugorna, där för övrigt inga slag av väggprydnader kunde iakttas. Det var i regel endast ett billigt väggur, bössan samt fickuret upphängt på sin spik över sängen.

En mycket vanlig fast inte allmänt förekommande var ett oljetryck, både i färg och utan, var tavlan "Skyddsängeln" eller "Barnens skyddsängel". Den såg jag hos bonden J.G. Petersson i Ingemundebo, Långasjö socken, Kronobergs län, för omkring ett 50-tal år sedan. Den tavlan var inte kulört men dock ett oljetryck. Scenen på den var två lekande barn, som utan att bekymra sej sprang och samlade blommor och jagade en fjäril alldeles ute på en klippbrant med ett väldigt stup nedanför. Samma tavla finns än i dag hos min måg, folkskollärare Tord Lundquist, Karlskrona. Den har förut hängt i hans hem på Hästö i Karlskrona. Denna tavla är även oljetryck utan färg. Sannolikt har den förstnämnda av omnämnda tavlor köpts av en kringresande försäljare, den senare i någon av Karlskronas pappersaffärer eller i bokhandeln, antagligen för så där en 50 år sedan.

ute på rena landsbygden, långt från städer och samhällen, kunde man in-
köpa dylika tavlor samt andra också genom att sända efter enligt annons
eller köpa av kringvandrande knallar. Tavlor med religiöst innehåll ha-
de den största dragningskraften bland byarnas folk.

Bibel- och tänkespråkstavlor på kartong, färgglada i text och med
dito bilder fanns i många hem, och man kunde se sådana med bild och text
såsom änglar, herdar med fårhjord. Av det senare slaget hade som text
valts "HERREN är min herde, mig skall intet fattas" osv. Med änglar i skym
fanns texten "Ära vare Gud i höjden " osv. Åtkomsten av dem skedde på
liknande sätt som tidigare sagts om tavlor med religiöst motiv.

Det fanns också tänkespråkstavlor av mjölkvitt glas med blommor
samt bokstäverna i färg. Sådana var i allmänhet små - kabinettsformat -
samt med ett ståltrådsstativ, så att kortet kunde sättas på byrån eller
på ett bord. Sådana prydnadssaker köptes i allmänhet på ortens marknader
och kunde ha text som t.ex. "Jag är livets ljus" eller "Kärleken söker
icke sitt". I mitt hem köpte vi inte sådana dussinsaker, då fick det hel-
ler vara, men vi hade andra tavlor och andra saker att pryda med ovanpå
t.ex. chiffonjén.

ACC. N:R M. 14271:6.

Nu är att märka, att de här nämnda religiösa prydnaderna fanns i kyrkliga hem, d. v. s. icke frikyrkliga. Här hade man för en mansålder sedan ingen frikyrkorörelse av något slag, utan alla var mer eller mindre kyrkligt sinnade och kyrksamma.

För barn fanns här och där i hemmen kartonger eller tavlor med bönen "Gud, som haver barnen kär" eller "Låten barnen komma till mig". De hängde i det gemensamma bostadsrummet, där såväl föräldrar som barn hade sin sovplats, ibland ovanför barnets eller barnens sängplats.

Krucifixet som prydnad i bonde- eller torparhem eller hos lekmän av annan kategori var fullkomligt okänt och är så fortfarande, likaså gipsavbildning av Kristus. Däremot har jag sett ett krucifix hos en av denna sockens präster, som dessutom hade i sitt ^harbetsrum en större tavla av Jesus framför skrivbordet. Krucifixet hade sin plats under tavlan i fråga. Ägare till de nämnda föremålen var - och är - dåvarande 1953 kyrkoadj. i Vissefjärda Ca Sellgren, nu komminister i Söraby, Rottne, i närheten av Växjö.

En mycket spridd tavla här i vår församling (Vissefjärda) hos äldre sockenbor är en s. k. prästtavla, vilken kom till genom kyrkligt ini-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

ACC. N:R M. 14271:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

tiativ under detta sekels första decennium. Den finnes i vart och vart-annat bondehem samt är bestående av ett antal fotografier och gjord av hovfotografen H. Sandberg, Kalmar. Hur försäljningen skedde är jag inte riktigt säker på, men torde nog ha skett genom samarbete av präster och kyrkvårdar i församlingen eller genom utsedda andra ombud. Dessa tavlor hänger i bondehemmens s. k. finrum, alltså på hedersplats. Tavlans mitt upptar en ex- och en interiör av Vissefjärda kyrka, och runt om finnes fotografier av dels vid tavlans tillkomst tjänstgörande präster, alltså kontraktsprosten och kyrkoherden i Vissefjärda Rudolf Hovlund samt komministern Arnold Thörn, sedermera kyrkoherde i vår församling samt sedermera kontraktsprost. Den då tjänstgörande biskopen i Kalmar stift, H. W. Tottie, finns även med på tavlan, och dessutom är hans företrädare P. Sjöbring, också med. Vidare är det Hoflunds företrädare i ämbetet N. F. Wahlström, kyrkoherde, företrädd, samt komministern C. P. Svensson, sedermera kyrkoherde i Böda (Öland). En hel del andra präster, som varit tjänstgörande inom pastoratet, är företrädda i ringen runt fotona av kyrkan. Enligt vad som är mig bekant, finns liknande tavlor uppgjorda för andra pastorat både i detta stift och i närgränsande. Det har tydligen varit

7.

ACC. N:R M. 14271:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ett vitt utgrenat geschäft i fråga om dylika tavlor, och tydligen ett ekonomiskt inbringande sådant. Priset på tavlan var c:a 5 kr. stycket, som med den tidens penningvärde motsvarar bortåt det femdubbla nu.

Familjebiblar var inte så ofta förekommande, men i en del hem fanns dock en sådan. T. ex. hos vår närmaste granne hade de en illustrerad helbibel, vilken vi barn ibland fick ta oss en titt i och beskåda "gubbarna". Det var hos undantagsänkan "Gamla-Kajsa", Kajsa Karlsson, som bibeln fanns. Vart den sen slutet av 1800-talet tagit vägen är icke känt, men den finns säkerligen hos någon av kvinnans arvingar. Hos oss i mitt hem hade vi både postillor och annan religiös litteratur, men en bibel som den ovan beskrivna hade vi inte. I stället hade vi Fjellstedts bibelutgåva med förklaringar av P. Fjellstedt, i tre delar, Gamla T., Nya T. och Apokryferna. Den har min fars, bonden August Gustafsson, Fåglasjö, namn inskrivet, och böckerna i fråga finns nu i min ägo. Delarna är inbundna i gröna band men ett av dem är lite illa medfaret beträffande pärnarna. Var far kommit över bibeln i fråga kan jag inte komma ihåg, men antingen har han köpt den i bokhandel i närmsta stad, Karlskrona, eller också har han abonnerat på den genom något kringvandrande förlagsombud.

8,

8.

ACC. N:R M. 14271:9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

För så där 50 år sedan började man här i denna bygden få se sydda (broderade) bonader uppsatta på väggarna i en del bondstugor, och undan för undan blev det allt mer vanligt, att husmödrar (yngre) eller husets unga flickor sydde sådana arbeten, antingen för sej själva eller tillsammans med kamrater i byn i någon syjunta. Motiven kunde vara antingen religiöst betonade eller ha naturmotiv, de kunde vara försedda med enbart bilder eller enbart texter eller ha både bilder och text. Innan man själv i hemmen sydde dylika bonader kunde sådana inköpas fullt färdiga i samhällena eller närmaste stad, men då det blev billigare att inköpa själva tyget med motiven utritade, gjorde man det samt sydde själv. Man försökte sej också själv att med kalkerpapper applicera ett mönster på tyget. Men det blev allt mera vanligt att bonaderna var försedda med tydliga mönster, som var dessutom snyggare och ej suddades ut under arbetets gång.

Det kan nog hända, att syföreningarna för kyrkan förfärdigade sådana bonader, men dock inte i någon större utsträckning, där syddes i stället större eller mindre dukar, örngott osv. med broderier, vilka sen gick under klubban på auktionerna på hösten. Man kunde köpa färdigritade arbeten även av kringvandrande försäljare samt naturligtvis själv skicka

ACC. N:R M. 14271:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

efter enligt katalog, t.ex. från Åhlén & Holm, där även oljetryckstavor,
religiösa motiv, samt över kungahusets medlemmar erhöles mot efterkrav.
Man behövde inte vara direkt religiös, varken högkyrklig eller frikyrklig
för att skaffa och sätta upp tavlor eller väggbonader med religiösa bil-
der och texter, sådana fanns lite varstans oberoende av tro eller ej. Nu
har således sådana väggbonader eller tavlor ingen publik, nu vill man ha
oljemålningar (med vita björkar och röda stugor vid en insjö) i stället.
Smaken växlar sålunda tid efter annan.

Av religiösa bonader har jag sett sådana som en bild av en stuga
samt med texten "Gud, beskydde vårt hem", med en fårhjord med herde och
texten "Herren är min herde", andra med enbart texten "Kärleken söker
icke sitt", "Hem, hem, ljuva hem", vid barnens säng med texten "Gud, som
haver barnen kär" och "Låten barnen komma till mig". När det gällde hem-
met, så förekom en bonad med texten "Mitt hem är så ringa, dess dörr är
så låg" osv. En annan kunde ha tre flickor utbroderade samt texten "Där
gingo tre jäntor i solen osv". Det kunde alltså varieras, och många andra
motiv och texter kunde förekomma. En har jag hört fanns, som lydde,
"Se med tecksamhet bakåt, med glädje framåt,
med kärlek åt sidorna samt med hopp uppåt."

ACC. N:R M. 14271: //

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vad "bibelkorgar" och "manna" är eller brukats till vet jag ingenting om. Likadant rörande julkrubborna, som jag visserligen hört talas om men inte sett.

Däremot kan omtalas, att man vid vigsel i hemmet anordnade ett altare med tända ljus samt blommor eller blomträd, t.ex. myrten, som förr var ett vanligt inomhusträd, medan däremot prästen fick ha med sej vigsel-pallarna från sin expedition.

Vid barndop i hemmen, som förekom ganska sällan, ordnade man också då som ett litet altare, vilket bestod av ett rektangulärt, mindre bord, och på detta satte man två ljus samt t.ex. en vas med blommor eller en annan dekoration av växter i kruka, som för tillfället var anskaffbart. I andra fall hade man inget särskilt "altare" utan dopet förrättades vid det stora bordet i salen, utan vare sej ljus eller blomstersmyckning. Som dopskål kunde brukas nästan vad finare kärl som helst: av silver eller tenn, av glas eller porslin. Naturligtvis tog man fram vad huset hade för nämligast vid en sådan högtidlig akt.

Som inomhusblomster med bibliska namn minns jag från mitt hem i byn Fåglasjö i Vissefjärda (bondgård), att mor hade både Kristi blodsdroppar ll.

*Tilläggs till
dop 196*

ACC. N:R M. 14271:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

(Fuchsia) samt Sarons lilja. Bägge var ytterligt sällsynta krukväxter i bondehemmen för en 60 år sedan, man hade mest myrten, geranium, balsaminer och törnrosor enligt vad jag minnes. Och i en hel del hem, både hos bönder samt hantverkare och torpare, saknade man helt och hållet s.k. fönsterträd. Men man satte in grönt i stället: björklöv, eklöv och bokkvistar med utslaget löv samt vilda, plockade blommor från ängarna. Men i fönstren den tiden kunde man inte sätta blomträden, då fönsterhyllorna var för smala, utan man hade s.k. fönsterbord och slagbord, ställda vid ett fönster, att placera krukväxterna på, senare tillkom piedestaler och andra krukväxte ställ av olika typer. Genom att blomväxterna fick en sådan placering, ett gott stycke från fönsterna, trivdes de sämre, då de fick mindre ljus och direkt solsken.

Seden att ha adventsljus, t.ex. i fönster, är här i denna orten inte gammal, kanske på sin höjd 20-25 år. ⁽¹⁾Enligast var från början att man satte fyra ljusstakar i ett fönster med ett ljus i varje, sen tände man det första, från vänster räknat inifrån rummet, lördagens kväll före första söndagen i Advent, nästa lördagskväll tände man ljuset därintill jämte det första, och så fortsattes tills alla fyra ljusen slutligen brann vid 12.

ACC. N:R M. 14271:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fjärde adventsaftonen (lördagskvällen före fjärde i Advent). I min skola hade vi sedan ett årtionde tillbaka en adventsstake stående på orgeln (Pellamåla folkskola, Vissefjärda, nedlagd vid läsårets slut 1954), och i hemmen hade man vid den tiden också skaffat sej liknande ljusstakar med plats för alla fyra ljusen. I skolan tände vi sen det första ljuset under måndagens morgonbön efter första söndagen i Advent, och detta enda ljus brann sen vid alla morgonböerna under den veckan. Nästa vecka tände man två ljus osv.

Adventsstjärnorna är en uppfinning av ganska sent datum i denna bygd. Först började man i kyrksamhället här (lyset i dem alla var elektr.) med dessa stjärnor av mångfärgat papper, och de hängdes i ett fönster mot vägen eller gatan. Sen kom seden ut bland folket i byarna, där man hade elljus, först var det lärarinnan i min skola, sen andra, men vi började ej förrän vi kom hit till Vissefjärda samhälle 1954. Vi har en av papper, liksom de flesta andra, men nu sen ett par år har man övergått till halmstjärnor, ofta med kulört eller lampa inuti. Adventsstjärnan, som vi här nämner också julstjärnan, tänder vi på kvällen lördag före 1:a i Advent, och så får den brinna var kväll ända till o.m. 20-dag Knut, då den definitivt monteras ner för att upphängas på nytt lördagskvällen före nästa 1:a i Advent. Seden kom hit troligen från närmsta städer.